

«Αποτελεσματική διαχείριση της σχολικής επιθετικότητας μέσω της βιβλιοθεραπευτικής προσέγγισης»

Σοφία Χαλκίδου

1. Εισαγωγή

Η χρήση του βιβλίου ως μέσου που ασκεί έντονη επίδραση στις συνειδήσεις των παιδιών είναι γνωστή από τα αρχαία χρόνια. Ωστόσο, στη σύγχρονη εποχή ο όρος βιβλιοθεραπεία εισάγεται στις αρχές του 1900 από τον Samuel Crothers, ο οποίος συζήτησε μια τεχνική σύστασης βιβλίων προς ασθενείς που είχαν ανάγκη να κατανοήσουν τα προβλήματά τους. Έκτοτε, και από τα μέσα της δεκαετίας του 1940, η βιβλιοθεραπεία χρησιμοποιήθηκε ως βοήθεια μέσω των βιβλίων για παιδιά, περιλαμβάνοντας τα οφέλη που προκύπτουν από τη συζήτηση και τον συντονισμένο διάλογο ανάμεσα στα παιδιά και τον δάσκαλο. Διάλογο που προϋποθέτει την ενασχόλησή τους με έναν κοινό τόπο, που είναι ένα λογοτεχνικό κείμενο, μια αφήγηση. Η συγκεκριμένη μέθοδος, με την επέκταση της χρήσης των εικονογραφημένων βιβλίων μετά το 1980, περιλαμβάνει ως δραστηριότητες -μετά την ανάγνωση του βιβλίου- το ημερολόγιο, το δημιουργικό γράψιμο, τη ζωγραφική, το δημιουργικό παιχνίδι. Επιπλέον, η ανάπτυξη της τάσης να δοθεί έμφαση σε ρεαλιστικά αφηγήματα με αληθοφανείς ήρωες που στέκονται πιο κοντά στην καθημερινότητα του αναγνώστη - μαθητή και στα προβλήματά του (με σκοπό να τον βοηθήσει να τα δει και να τα αντιμετωπίσει), αποτέλεσε εφιαλτήριο για την καθιέρωση συναισθηματικών στόχων στη σχολική μάθηση.

Πιο συγκεκριμένα, η βιβλιοθεραπεία ως διαδικασία επικοινωνιακής - γλωσσικής αλληλεπίδρασης στην τάξη χρησιμοποιεί τη λογοτεχνία και ως διδακτική μέθοδο. Η μέθοδος αυτή ακολουθεί κάποια στάδια εφαρμογής στη σχολική τάξη και βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν κοινωνικά και συναισθηματικά την προσωπικότητά τους γνωρίζοντας καλύτερα τον εαυτό τους και τον κόσμο γύρω τους (Παπαδοπούλου & Μπαρμπαρούσης 2008).

Η παρούσα εισήγηση είναι μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας που διεξήχθη στο 25^ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ζωής του νομού Ιωαννίνων στο πλαίσιο του έργου «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά», όπου ανέλαβα την Ενισχυτική Διδασκαλία με στόχο τη διδασκαλία και την ενίσχυση της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών.

Το συγκεκριμένο σχολείο είναι διθέσιο και δε λειτουργεί τμήμα ολοήμερου. Αποτελείται από δυο σχολικές αίθουσες και ένα γραφείο και περιλαμβάνει μικρό αριθμό μαθητών. Επιπρόσθετα, τις απογευματινές ώρες λειτουργεί τμήμα Ενισχυτικής Διδασκαλίας, το οποίο περιλαμβάνει έντεκα μαθητές. Από αυτούς πέντε είναι αγόρια και έξι κορίτσια. Οι μαθητές προέρχονται από διάφορες χώρες -αρκετοί είναι Έλληνες Ρομά- και η ηλικία τους κυμαίνεται μεταξύ 8-11 χρονών, ενώ το γνωστικό τους επίπεδο είναι αρκετά χαμηλό. Τα μαθήματα πραγματοποιούνται τρεις μέρες την εβδομάδα και ο συνολικός αριθμός των διδακτικών ωρών είναι οχτώ, εκ των οποίων τέσσερις διδακτικές ώρες αφιερώνονται στη διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας και οι υπόλοιπες τέσσερις αφιερώνονται στη διδασκαλία των Μαθηματικών.

Τέλος, η υλικοτεχνική υποδομή είναι ελλιπέστατη, αφού στις τάξεις υπάρχουν ακόμα οι παραδοσιακοί μαυροπίνακες. Επίσης, υπάρχουν τρεις σταθεροί

ηλεκτρονικοί υπολογιστές στη μία σχολική αίθουσα, αλλά οι δυο δε λειτουργούν ούτε είναι δυνατή η πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Σκοπός της εκπαιδευτικής πρακτικής που εφαρμόστηκε ήταν η διαχείριση της επιθετικής συμπεριφοράς σε λεκτικό -και μη- επίπεδο μιας μαθήτριας και η γενικότερη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μαθητών με τη χρησιμοποίηση της βιβλιοθεραπευτικής προσέγγισης ως διδακτικού μέσου.

2. Σχεδιασμός

Είναι γεγονός ότι στη σύγχρονη εποχή οι εκδηλώσεις επιθετικών συμπεριφορών σε λεκτικό -και μη- επίπεδο από τη μεριά των μαθητών ολοένα και πληθαίνουν. Οι συνέπειες της ενδοσχολικής βίας στους μαθητές είναι σοβαρές και καθοριστικές για την ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη και εξέλιξη. Γι' αυτό, η συστηματική πρόληψη και η κατάλληλη αντιμετώπιση κάθε μορφής βίας στο σχολείο είναι πολύ σημαντική (Εταιρία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου). Η βία αποτελεί πραγματικότητα και οι εκπαιδευτικοί έρχονται συχνά αντιμέτωποι με αυτήν.

Στη θέση αυτή λοιπόν βρέθηκα και εγώ, αφού -εκτός του ότι σε γενικές γραμμές οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών συνεχώς διαταράσσονταν- στη σχολική τάξη υπήρχε μία μαθήτρια, η οποία ασκούσε συνεχώς λεκτική, σωματική και ψυχολογική βία σε συγκεκριμένους συμμαθητές της. Τα σημάδια ήταν εμφανή και είχαν τη μορφή φραστικών επιθέσεων και προσβολών -αρχικά, ενώ στη συνέχεια υπήρξαν και εκδηλώσεις αποκλεισμού και απομόνωσης από παρέες και ομαδικά παιχνίδια τόσο στον χώρο του σχολείου όσο και έξω από αυτόν. Ακόμα, μέσα στη σχολική αίθουσα προσπάθησε σκόπιμα να ρίξει κάτω μια συμμαθήτριά της.

Αρχικά, για να αντιμετωπίσω το πρόβλημα έδωσα έμφαση στην ανάπτυξη και πραγματοποίηση ομαδοσυνεργατικών δραστηριοτήτων, με στόχο να καλλιεργηθούν οι αξίες και οι δεξιότητες της συνεργασίας, της διαλλακτικότητας και της διαπραγμάτευσης για την επίτευξη ενός κοινού στόχου (Χατζηδάκη χ.χ.). Ωστόσο, τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα, αφού οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών δεν έδειχναν να βελτιώνονται. Μετά το βίαιο περιστατικό που εκδηλώθηκε, αποφάσισα να μιλήσω στη διευθύντρια του σχολείου και εκείνη με τη σειρά της στους γονείς. Θεώρησα, ωστόσο, ότι αυτό δεν αρκούσε και έψαχνα τρόπους να αντιμετωπίσω το πρόβλημα. Τότε, συμμετείχα σε μια ενδοσχολική επιμόρφωση με τίτλο «Προβλήματα συμπεριφοράς και κοινωνικής ένταξης των μαθητών», όπου η επιστημονική υπεύθυνη μας μίλησε για την αντιμετώπιση προβλημάτων συμπεριφοράς μέσω της βιβλιοθεραπευτικής προσέγγισης. Έτσι, αποφάσισα να χρησιμοποιήσω τη συγκεκριμένη πρακτική και στη δική μου τάξη με στόχο τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μαθητών. Αρχικά, πριν την υλοποίηση της διδακτικής πρότασης, έκανα μια διαδικτυακή και βιβλιογραφική έρευνα με στόχο να βρω ένα παραμύθι, όπου οι ήρωες θα βρίσκονταν αντιμέτωποι με συμπεριφορές παρόμοιες με αυτές που αντιμετώπιζαν και οι μαθητές μου. Τελικά, επέλεξα το παραμύθι: *Το μικρό χαριτωμένο χαμηλό χαμομηλάκι και το γαϊδουράγκαθο*, το οποίο ανακάλυψα σε ένα blog που έχει δημιουργηθεί για την προστασία των παιδιών (Το χαμομηλάκι, 2008). Το παραμύθι αναφέρεται στην άσχημη συμπεριφορά που είχε το γαϊδουράγκαθο απέναντι σε ένα μικρό χαμομηλάκι που ζούσε μαζί του στο ίδιο δάσος. Στη συνέχεια, μετά την ανάγνωση του παραμυθιού, θεώρησα απαραίτητο να πραγματοποιηθούν κάποιες δραστηριότητες, τις οποίες είχα παρακολουθήσει κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης. Έτσι, ανέτρεξα στις σημειώσεις που είχα κρατήσει και άρχισα να

Καλές πρακτικές στο πολυπολιτισμικό σχολείο

σχεδιάζω τις δραστηριότητες, οι οποίες ήταν κατασκευασμένες με τέτοιο τρόπο ώστε να ευνοούν την ομαδική εργασία και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία.

3. Εφαρμογή

Σε πρώτο στάδιο διάβασα στους μαθητές το παραμύθι «Το μικρό χαριτωμένο χαμηλό χαμομηλάκι και το γαϊδουράγκαθο».

Στη συνέχεια, διεξήχθη συζήτηση με τους μαθητές, με στόχο να αναγνωρίσουν το θέμα του παραμυθιού, να μπουν στην κατάσταση του ήρωα και να προτείνουν πιθανές λύσεις. Ενδεικτικές ερωτήσεις οι οποίες τέθηκαν είναι οι εξής:

- Μπορεί κάποιος με λίγα λόγια να διηγηθεί την ιστορία;
- Ποιοι είναι οι ήρωες της ιστορίας;
- Υπάρχει κάποιο πρόβλημα στην ιστορία;
- Ποιο είναι αυτό;
- Πώς πιστεύετε ότι νιώθει ο ήρωας;
- Τι θα μπορούσε να κάνει για να αντιμετωπίσει την κατάσταση;
- Από πού θα μπορούσε να ζητήσει βοήθεια;
- Τι θα προτείνατε εσείς;
- Πώς θα νιώθατε αν ήσασταν στη θέση του χαμομηλιού;

Αφού ολοκληρώθηκε η συζήτηση, χώρισα τον πίνακα σε δύο στήλες και ζήτησα από τους μαθητές στη μία στήλη να καταγράψουν τα δυνατά σημεία των ηρώων και στην άλλη τα αδύνατα σημεία τους. Έπειτα, χώρισα τους μαθητές σε δύο ομάδες και (με στόχο να κατανοήσουν τη διαφορετική οπτική γωνία των ηρώων) ζήτησα από τη μία ομάδα να διηγηθεί την ιστορία έχοντας τον ρόλο του χαμομηλιού και από την άλλη ομάδα να διηγηθεί την ιστορία έχοντας τον ρόλο του γαϊδουράγκαθου. Στο τέλος, κάθε ομάδα διάβασε την ιστορία της στην άλλη και ακολούθησε συζήτηση σχετικά με τις διαφορές και τις ομοιότητες που εντοπίζονται στις δυο ιστορίες, με στόχο οι μαθητές να κατανοήσουν ότι κάθε άνθρωπος αντιδρά και συμπεριφέρεται διαφορετικά απέναντι σε παρόμοιες καταστάσεις.

Αφού πραγματοποιήθηκαν οι παραπάνω δραστηριότητες, διεξήχθησαν μικρά παιχνίδια ρόλων, με στόχο οι μαθητές να κατανοήσουν ποια είναι τα συναισθήματα των συμμαθητών τους, όταν έρχονται αντιμέτωποι με διάφορες καταστάσεις, όπως για παράδειγμα:

Παρουσιάζω τα συναισθήματά μου όταν:

- μου δίνουν ένα δώρο
- κερδίζω σε ένα παιχνίδι
- συναντώ έναν σκύλο που με τρομάζει
- πηγαίνω εκδρομή
- με κοροϊδεύουν οι συμμαθητές μου

Στη συνέχεια, ακολούθησε η δραστηριότητα: *Το θερμόμετρο των συναισθημάτων*, όπου μοίρασα στους μαθητές ένα φυλλάδιο με συμπεριφορές που τους φέρνουν σε αμηχανία, όπως για παράδειγμα: «Ο μπαμπάς μου είναι άνεργος», «Ξέχασα τα κλειδιά μου», «Ο φίλος μου δε θέλει να έρχεται σχολείο, γιατί τον κοροϊδεύουν» κ.ά. Δίπλα από κάθε συμπεριφορά υπήρχε ένα θερμόμετρο και ζήτησα από τους μαθητές να χρωματίσουν το θερμόμετρο ανάλογα με την ένταση του

συναίσθηματος που τους προκαλεί η συγκεκριμένη συμπεριφορά. Αφού η δραστηριότητα ολοκληρώθηκε, οι μαθητές παρουσίασαν τα αποτελέσματα στην ολομέλεια, με στόχο να εξαγάγουν τα συμπεράσματά τους σχετικά με το πώς νιώθουν οι συμμαθητές τους απέναντι σε αντίστοιχες καταστάσεις.

Ακολούθησε δραστηριότητα, όπου οι μαθητές βλέποντας τον διπλανό τους συμπλήρωσαν κάποιες προτάσεις. Για παράδειγμα:

Τι θα ήταν ο διπλανός μου, αν

- Ήταν παιχνίδι...
- Ήταν τραγούδι...
- Ήταν γλυκό...
- Ήταν χρώμα...
- Ήταν μάθημα...
- Ήταν ζώο ...

Αφού η δραστηριότητα ολοκληρώθηκε, οι μαθητές συζήτησαν μεταξύ τους για τις απαντήσεις τους, με στόχο να βρουν σε ποια σημεία συμφωνούν ή διαφωνούν.

Τέλος, για να κατανοήσουν όλοι οι μαθητές ότι πρέπει να υπάρχει σεβασμός μεταξύ των ανθρώπων και έχοντας ως στόχο οι σχέσεις μεταξύ τους να βελτιωθούν, έγραψα στον πίνακα τη φράση «Κάποιος μας κοροϊδεύει και μας συμπεριφέρεται άσχημα. Κάνουμε καλά που το ανεχόμαστε ή όχι;» Στη συνέχεια, χώρισα τους μαθητές σε δύο ομάδες επιχειρηματολογίας και ζήτησα από τη μία ομάδα να γράψει τα θετικά και από την άλλη τα αρνητικά. Αφού η διαδικασία ολοκληρώθηκε, κάθε ομάδα διάβασε τις απόψεις της και οι μαθητές συζήτησαν μεταξύ τους.

4. Αποτελέσματα- Συμπεράσματα

Όσον αφορά τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων, μπορώ να παρατηρήσω ότι όλοι οι μαθητές κατά τη διεξαγωγή της συζήτησης που πραγματοποιήθηκε με αφορμή το παραμύθι, αναγνώρισαν το πρόβλημα και τα συναισθήματα των ηρώων. Επιπρόσθετα, στη δραστηριότητα που εφαρμόστηκε με στόχο οι μαθητές να κατανοήσουν την οπτική γωνία των ηρώων, ανταποκρίθηκαν θετικά και έδειξαν να προβληματίζονται και να κατανοούν ότι κάθε άνθρωπος όντας διαφορετικός συμπεριφέρεται και με διαφορετικό τρόπο.

Όσον αφορά τη δραστηριότητα: το θερμόμετρο των συναισθημάτων, εντύπωση μου προκάλεσε το γεγονός ότι οι περισσότεροι μαθητές στην πρόταση: «Παίζω στην παιδική χαρά με τους φίλους μου» χρωμάτισαν το θερμόμετρο στο μισό περίπου, ενώ δύο μόνο ήταν αυτοί που το χρωμάτισαν σχεδόν ολόκληρο. Φαίνεται, δηλαδή, να υπάρχουν εμπόδια στις μεταξύ τους σχέσεις, αν και όλοι οι μαθητές λόγω της μικρής κοινωνίας στην οποία ζούνε κάνουν παρέα μεταξύ τους, Βέβαια, στις προτάσεις: «Ο φίλος μου δε θέλει να έρχεται σχολείο, γιατί τον κοροϊδεύουν», «Οι φίλοι μου δεν παίζουν μαζί μου», «Ο καλύτερός μου φίλος, φέρεται άσχημα στους συμμαθητές μου» και «Κάθομαι μόνος μου στο διάλειμμα» όλοι οι μαθητές χρωμάτισαν το θερμόμετρο πολύ λίγο, γεγονός που φανερώνει ότι οι παραπάνω καταστάσεις τους δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι στην πρόταση: «Πηγαίνω βόλτα με τους φίλους μου», ενώ όλοι οι μαθητές χρωμάτισαν το θερμόμετρο σχεδόν ολόκληρο -δείχνοντας ότι η συγκεκριμένη κατάσταση τους κάνει να νιώθουν ευχάριστα-, μία μαθήτρια άφησε το θερμόμετρο κενό.

Καλές πρακτικές στο πολυπολιτισμικό σχολείο

Όσον αφορά τη δραστηριότητα κατά την οποία οι μαθητές βλέποντας τον διπλανό τους έπρεπε να συμπληρώσουν τις αντίστοιχες προτάσεις, σε γενικές γραμμές οι απαντήσεις που δόθηκαν φανερώνουν ότι οι μαθητές επέλεξαν οικεία και αγαπημένα αντικείμενα για να χαρακτηρίσουν τους διπλανούς τους. Βέβαια, όσον αφορά την ερώτηση: «Τι θα ήταν ο διπλανός μου αν ήταν παιχνίδι», ενώ οι περισσότεροι μαθητές αναφέρθηκαν σε ομαδικά παιχνίδια, τρεις μαθήτριες έδωσαν την απάντηση: κούκλα. Επιπλέον, στην ερώτηση: «Τι θα ήταν ο διπλανός μου αν ήταν χρώμα», οι περισσότερες μαθήτριες απάντησαν ροζ, ενώ μόνο μία έδωσε την απάντηση κόκκινο, χρώμα που υποδηλώνει έντονο δυναμισμό.

Τέλος, αυτό που αξίζει να παρατηρηθεί με αφορμή την τελευταία δραστηριότητα, όπου οι μαθητές έπρεπε να επιχειρηματολογήσουν υπέρ και κατά της άποψης: «Κάποιος μας κοροϊδεύει και μας συμπεριφέρεται άσχημα. Κάνουμε καλά που το ανεχόμαστε ή όχι;», είναι ότι η άποψη της ομάδας που υποστήριξε ότι θα πρέπει να το ανεχόμαστε -γιατί αν συμπεριφερθούμε όπως και αυτός θα τσακωθούμε- απορρίφθηκε από όλους. Οι περισσότεροι μαθητές εξέφρασαν την άποψη ότι θα πρέπει μεταξύ τους να υπάρχει σεβασμός και να σκέφτονται ότι δεν πρέπει να συμπεριφέρονται στους άλλους με τον τρόπο που και οι άλλοι δε θέλουν να συμπεριφέρονται στους ίδιους.

Σε γενικές γραμμές, οι μαθητές ανταποκρίθηκαν πολύ θετικά απέναντι στις δραστηριότητες, ενώ η συμμετοχή τους ήταν ενεργή. Κανένας μαθητής δεν έδειξε να φοβάται να εκφράσει τα συναισθήματά του, ενώ σχεδόν όλοι οι μαθητές έδειξαν να κατανοούν ότι η άσχημη συμπεριφορά προς τους άλλους δημιουργεί αρνητικά συναισθήματα. Θεωρώ ότι οι δραστηριότητες που απαιτούσαν την ενεργή εμπλοκή των μαθητών τους έδωσε τη δυνατότητα να αποκτήσουν την ενσυναίσθηση. Και σε αυτό το σημείο έγκειται και η διαπολιτισμική διάσταση της συγκεκριμένης πρακτικής, αφού δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να μουν στη θέση του άλλου και να κατανοήσουν την οπτική γωνία με την οποία ο κάθε άνθρωπος, όντας διαφορετικός, αντιμετωπίζει την κάθε κατάσταση.

Μετά την ολοκλήρωση της βιβλιοθεραπευτικής προσέγγισης, τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων στους μαθητές ήταν εμφανή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το γεγονός ότι στα επόμενα μαθήματα η συγκεκριμένη μαθήτρια ζήτησε από τη μαθήτριά στην οποία συμπεριφερόταν άσχημα να καθίσουν μαζί και να πάει το απόγευμα σπίτι της για να παίξουνε. Ακόμα, κατά τη διεξαγωγή των μαθημάτων, οι μαθητές ζητούσαν όλο και περισσότερο από εμένα τη διεξαγωγή ομαδικών δραστηριοτήτων και η συνεργασία μεταξύ τους βελτιώθηκε αισθητά.

Επιπλέον, οι σχέσεις των μαθητών με τη μαθήτριά η οποία άφησε το θερμόμετρο κενό στην πρόταση: «Πηγαίνω βόλτα με τους φίλους μου» έδειξαν να βελτιώνονται, αφού -όπως παρατήρησα- οι συμμαθητές της την προσεγγίζαν όλο και πιο συχνά και της ζητούσαν να παίξει μαζί τους.

Η βιβλιοθεραπευτική αυτή προσέγγιση θεωρώ ότι συντέλεσε στην ωρίμανση της προσωπικότητας των μαθητών και στη διαμόρφωση θετικών προτύπων συμπεριφοράς.

Βιβλιογραφία

Εταιρία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου, (χ.χ.). *Ενδοσχολική βία και εκφοβισμός: αίτια, επιπτώσεις, αντιμετώπιση... απαντήσεις στα ερωτήματα των γονέων.* Διαθέσιμο: http://www.epsype.gr/images/gia_goneis.pdf. Ανακτήθηκε: 5/10/12.

- Παπαδοπούλου, Σ. & Μπαρμπαρούσης, Χ. (2008). Καινοτόμες διαθεματικές προσεγγίσεις Γλώσσας και Κοινωνιολογίας: Ένα παράδειγμα εφαρμογής της βιβλιοθεραπευτικής μεθόδου στη θεματική ενότητα «Πρόσφυγες – Μετανάστες». *Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης*, 21, 91-110.
- Το χαμομηλάκι (2008). *Το μικρό χαριτωμένο χαμηλό χαμομηλάκι και το γαϊδουράγκαθο*. Διαθέσιμο: <http://hamomilaki.blogspot.gr/2008/09/little-preety-chamomile-and-thistle.html>. Ανακτήθηκε: 5/10/12.
- Χατζηδάκη, Α. (χ.χ.). Η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση στη διδασκαλία και στη μάθηση της Γ2. Διαθέσιμο: http://www.edc.uoc.gr/ptde/ptde/anounc/a_tomeas/omadosynergatiki_prosegisi.pdf. Ανακτήθηκε: 5/10/12.